

نهضت مشروطه

نظام پادشاهی مشروطه چه نوع حکومتی بود؟

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، رویدادی بزرگ در ایران رخ داد که به دنبال آن،

نظام پادشاهی استبدادی، جای خود را به پادشاهی مشروطه داد که در آن، اختیارات شاه

بر اساس قانون محدود می‌شد و نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران می‌توانست

در اداره کشور دخالت کند.

چرا از میانه سلطنت ناصرالدین شاه اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، ایران رو به افول گذاشت؟

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه، با افزایش نفوذ و دخالت انگلستان و روسیه

در ایران، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران رو به افول نهاد. این روند، در

دوران پادشاهی مظفرالدین شاه، به سبب ضعف و ناتوانی او، فزونی یافت.

مظفرالدین شاه

در مقابل، مردم ایران که طعم تلخ استعمار را چشیده بودند و می‌دانستند که حکومت

استبدادی کشورشان نیز قادر به مبارزه با استعمارگران نیست، با تکیه بر آموزه‌های دین

اسلام و مذهب شیعه، به تدریج به تکاپوی اصلاح اوضاع کشور برآمدند. رهبری مردم در این تحولات را پیش‌تر **علما** بر عهده داشتند.

کشورهای استعمارگر اروپایی که از چهار قرن قبل، غارتگری و چپاول گسترده خود را در قاره‌های آسیا، آمریکا و آفریقا آغاز

کرده بودند، پس از «انقلاب صنعتی» تلاش می‌کردند تا تمامی جهان را در چنگ خود بگیرند و از منافع اقتصادی آنها بهره‌مند شوند. یکی

از برنامه‌های آنها، تضعیف حکومت‌های مستقل در سراسر جهان و در نهایت تبدیل آن کشورها به مستعمرات کشورهای قدرتمندی چون

انگلستان بود. آنها همچنین با ایجاد فرقه‌های جدید و دامن زدن به اختلافات مذهبی و اجتماعی، سعی کردند تا نیروی مقاومت مردمی را

در این کشورها تضعیف کنند. این در حالی بود که علما برای اصلاح امور ایران و تقویت بنیان‌های کشور، در حال تلاش جدی بودند.

از اواسط دوران قاجار، برخی شروع به تمجید از ویژگی‌های تمدن غربی و حکومت‌های مشروطه کردند و در مقابل، اوضاع

نابسامان کشور را بیان می‌کردند. بعضی از روشنفکران این دوران، پذیرش بی‌چون و چرای اندیشه‌های غربی و خودباختگی در برابر

غرب را ترویج می‌کردند و نهضت اصلاح‌طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت‌خواهی و نفی استعمار بود، با عقاید و اندیشه‌های غربی،

در می‌آمیختند.

روشنفکران چه کسانی بودند و نقش آنها در انقلاب مشروطه چه بود؟

صحنه‌ای از مراسم عزاداری ماه محرم در دوره قاجار

○ فعالیت

۱- کاربرگه شماره (۱۰) را انجام دهید.

در دوران مظفردالدین شاه چه عواملی باعث به وجود آمدن اعتراضات مردمی شد؟

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

موفقیت نهضت تنباکو و قتل ناصرالدین شاه در پی آن، انگیزه مردم برای مبارزه با استبداد و سلطه خارجی را بیشتر کرده بود.

مظفردالدین شاه نیز، شاهی نالایق بود که توانایی سامان دادن به کشور را نداشت و ماجرای هزینه‌های سنگین سفرهای او به خارج کشور

در عین وضعیت بد اقتصادی مردم، موجب ناراحتی‌های فراوانی شده بود. چنین اوضاعی در کنار برخی توهین‌ها به مقدسات دینی مردم

از سوی برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران، سبب به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران و در رأس آنها،

آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبایی بود.

ماجرای فلک کردن بازرگانان توسط حاکم تهران چه بود؟

یکی دیگر از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید، ماجرای فلک شدن برخی از تجار بود. در آن زمان، قیمت

برخی کالاها اساسی مانند نان و قند بالا رفت. برخی از مردم به همراه تعدادی از تاجران قند به این گرانی اعتراض کردند. حاکم تهران

به جای آنکه به شکایت آنان رسیدگی کند، به آنها توهین کرد و تاجران را فلک کرد. در نتیجه اعتراضات ادامه یافت و عده‌ای از علما

با تحصن (بست نشینی*) در حرم حضرت عبدالعظیم از مردم حمایت کردند. از جمله خواسته‌های حاضرین در این تحصن یک‌ماهه که

آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبایی در رأس آنها قرار داشتند، تشکیل عدالت‌خانه در تمام شهرها و عمل به قانون اسلامی

به شکل دقیق بود که با قول همکاری شاه، این تحصن، به اتمام رسید. اما پس از چندی، مظفردالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد.

مهم‌ترین خواسته‌های معترضین در حرم عبدالعظیم چه بود و این تحصن چگونه پایان پذیرفت؟

مهاجرت علما، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

هنگامی که شاه به خواسته مهاجران حضرت عبدالعظیم عمل نکرد، علما و مردم چه کردند؟

در پی تشکیل نشدن عدالت‌خانه و شدید شدن اعتراضات، شهر حالت نیمه تعطیل به خود گرفت و آیت الله طباطبایی و بهبهانی که

بیشرف کار را بدون همراهی آیت الله شیخ فضل الله ناممکن می‌دیدند، از او خواستند تا به جمع معترضان بپیوندند. شیخ فضل الله نوری

که بزرگ‌ترین عالم تهران بود، با آنان همراه شد و در پی او، اکثر روحانیون تهران به معترضان ملحق شدند. در نهایت، جمعی چند هزار

نفره، برای به دست آوردن مطالبات خود،

راهی قم شدند و با ارسال نامه به عالمان

دیگر شهرها و مراجع در عراق، بسیاری

از ایشان را با خود همراه کردند.

با خروج علما از تهران، در شهر

شایعه شد که دولت قرار است تجار و

کسبه‌ای را که جزء معترضان هستند، تحت

فشار قرار دهد. از این رو، جمعی از آنها

به تحریک برخی وابستگان انگلستان، به

سفارت این کشور پناه بردند. به تدریج،

علت تحصن معترضان در سفارت انگلیس چه بود؟

آیت الله بهبهانی

آیت الله طباطبایی

چرا اعضای سفارت انگلیس از فرصت استفاده کردند و به تاثیر گذاری بر خواسته های مردم پرداختند؟

پذیرایی سفارت انگلیس از بست نشینان

گروهی از معترضان که در سفارت انگلستان بست نشسته بودند.

جمعیت تحصن کنندگان در سفارت افزایش یافت و به هزاران نفر تاجر، کاسب، طلبه و عموم مردم رسید.

اعضای سفارت از این فرصت استفاده کردند و با پذیرایی از مردم، به تاثیر گذاری

بر خواسته های آنان پرداختند و بیشتر مردم نیز، از سیاست پیچیده استعماری انگلیس و سوءاستفاده این کشور از تحصن آنها، غافل بودند. بسیاری از مردم برای اولین بار در سفارت با واژه «مشروطه» آشنا شدند و انگلیسی ها و غربگرایان به آنان القا کردند که

باید همچون انگلستان، مشروطه و مجلس شورا بخواهند. انگلیسی ها و غرب گرایان چه چیزی را به تحصن کنندگان در سفارت انگلیس القا کردند؟ شورش هم زمان مردم در برخی دیگر از ولایت ها و تعطیلی بازارها و مساجد در

تهران، در نهایت موجب صدور فرمان تشکیل مجلس شورا از سوی مظفرالدین شاه در مرداد ماه سال ۱۲۸۵ شد. پس از آن، عده ای از سیاستمداران مشروطه خواه، به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

فعالیت

۲- چه جریان هایی با چه تفاوت هایی در نهضت مشروطه نقش مؤثری داشتند؟

علما و روحانیت که مبارزه با استبداد و استعمار خارجی و ایجاد عدالت خانه، محدود کردن اختیارات پادشاه با اجرای قوانین اسلامی اساس آن بود

گروه دیگر که گروه های جریان روشنفکری مشهور بودند که مشروطه طلبی آنها بر اساس عدالت خواهی و نفی استبداد و استعمار با عقاید برخاسته از اندیشه های وارداتی و غربی آمیخته شد

مسائل و حوادث پس از مشروطه رانام بیرید ؟

حکومت مشروطه از همان ابتدا پیروزی، با مسائل و مشکلات مختلف داخلی و خارجی روبه رو شد که باعث شد هدف های اصلی جنبش مشروطه خواهی، به شکل کامل محقق نگردد. برخی از این حوادث عبارت بود از :

(الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف ها : تنظیم شتابان قانون اساسی توسط نمایندگان موجب

محمدعلی شاه

بروز کاستی هایی در آن شد. این کاستی ها، آیت الله شیخ فضل الله نوری و جمعی زیادی از علما و دلسوزان را واداشت تا خواستار افزودن برخی متمم ها به قانون اساسی شوند. باتلاش ها و مجاهدت های جدی آیت الله شیخ فضل الله نوری، بخش هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد که بنابر آن، باید چند نفر از مجتهدان و فقیهان اسلام که با شرایط و زمان خود آشنا بودند، در مجلس شورا شرکت می کردند تا قانون های مصوب، مخالف قواعد اسلامی نباشد.

(ب) تعطیلی مجلس : مظفرالدین شاه مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه درگذشت. محمدعلی شاه، حانشین او، پادشاهی مستبد بود. او با پشتیبانی دولت روسیه و حمایت طرف داران حکومت استبدادی، تصمیم گرفت حکومت نوپای مشروطه را نابود سازد. پس از چند ماه اختلاف و درگیری موافقان و مخالفان مشروطه و حوادثی مانند قتل صدر اعظم شاه و سوء قصد به جان شاه، به دستور محمدعلی شاه، مجلس به توب بسته شد و منحل گردید. با تعطیلی مجلس، گروهی از مشروطه خواهان به اروپا رفتند. اما مردم و علما در داخل

کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از سوی تبریز و به سردمداری ستارخان و باقرخان و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت. در این زمان، طرفداران مشروطه در گیلان و اصفهان، در پی انتشار خبر مقاومت مردم تبریز، راهی تهران شدند و آن را تصرف کردند. پس از فتح تهران و تشکیل مجلسی فوق‌العاده، شاه برکنار شد و پسر نوجوانش، احمد شاه، جانشین او شد.

* فاتحان تهران پس از فتح تهران چه تصمیمی گرفتند؟

ستارخان و باقرخان در میان گروهی از مجاهدان مشروطه‌خواه

* با پیروزی دوباره مشروطه خواهان چه انتظاری می‌رفت و آنها چه کردند؟

(پ) **شهادت شیخ فضل‌الله نوری**: با پیروزی دوباره مشروطه خواهان، انتظار می‌رفت

که دشمنان واقعی نهضت، مجازات شوند. اما آنها رها شده و محمدعلی شاه نیز بدون محاکمه به خارج کشور منتقل شد. همچنین، در اولین روزها، جمعی از علما دستگیر شدند و شیخ فضل‌الله نوری نیز پس از یک محاکمه نمایشی، به شکلی دردآور اعدام شد.

شهادت مظلومانه بزرگ‌ترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت تنباکو نیز نقش مؤثری داشت، نشانه‌ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدت‌ها قبل، شروع شده بود. شیخ فضل‌الله نوری با مشروطه منطبق بر ارزش‌های غربی مخالف بود و طرفدار مشروطه شرعی بر پایه ارزش‌های اسلامی بود.

* شیخ فضل‌الله نوری طرفدار چه نوع مشروطه‌ای بود؟

سفارت روسیه که دارای منافع متضادی با انگلستان در جریان مشروطیت بود، به شیخ فضل‌الله پیشنهاد کمک و پناهنده شدن به سفارت روسیه را داد، اما او نپذیرفت و گفت: «من راضی هستم صدمرتبه زنده شوم و کشته شوم، اما پناهنده بیگانگان نشوم و بر خلاف امر خداوند، رفتاری نکرده باشم».

فعالیت

۳- چه حوادث مهمی در فاصله فرمان مشروطیت تا آغاز جنگ جهانی

اول رخ داد؟ تدوین متم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها درگذشت مظفرالدین شاه و به پادشاهی رسیدن محمد علی شاه

به توپ بستن مجلس و تعطیلی آن

فتح تهران

شهادت شیخ فضل‌الله نوری

قرارداد 1907

فعالیت

۴- مهم‌ترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهید. استبداد محمد علی شاه و وابستگی به روسیه
اختلاف بین رهبران مشروطه

انحراف از مسیر اسلام

ت) افزایش دخالت‌های خارجی: هم‌زمان با وقوع انقلاب مشروطیت در ایران، آلمان و متحدانش، یعنی ایتالیا، اتریش و مجارستان، به یک قدرت بزرگ اروپایی تبدیل شده و در صدد دست‌اندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند. **انگلستان و روسیه برای مقابله با قدرت روزافزون آلمان و متحدانش، تصمیم گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند.** به همین دلیل، این دو کشور طی قرارداد **۱۹۰۷** ایران را میان خود تقسیم کردند. پس از آن، روسیه با خیالی آسوده در امور داخلی ایران مداخله می‌کرد و اجازه نمی‌داد که دولت و مجلس اوضاع آشفته کشور را سرسامان دهند. علاوه بر این، نیروهای روسیه وارد خاک ایران شدند. آنها در تبریز تعدادی از مشروطه‌خواهان را کشتند و در مشهد نیز حرم امام رضا را به گلوله بستند. **جواب پ فعالیت**

نقشه تقسیم ایران در قرارداد ۱۹۰۷

فعالیت

۵- پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید: الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟ **روسیه در شمال و انگلیس در جنوب**
ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ (پ) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟

*** جنگ جهانی اول در چه سالی و بین چه کشورهایی رخ داد ؟**

ث) وقوع جنگ جهانی اول: جنگ جهانی اول

در سال ۱۹۱۴م/۱۲۹۳ش آغاز شد. در یک سوی این جنگ، کشورهای قرار داشتند که به متحدين معروف بودند و در سوی دیگر آن، کشورهای که به متفقين مشهور شدند؛ جنگ جهانی اول پس از چهار سال با پیروزی متفقين به پایان رسید. بر اثر این جنگ، میلیون‌ها نفر کشته، زخمی و آواره شدند و خسارت‌ها و ویرانی‌های زیادی به بار آمد. نتیجه جنگ جهانی اول چه بود ؟

جنگ جهانی اول

متحدين: المان، ایتالیا، اتریش، مجارستان، عثمانی

متفقين: انگلستان، روسیه، فرانسه، در اواخر جنگ (آمریکا)

نظامیان اشغالگر انگلیسی مستقر در ایران در دوران جنگ جهانی اول

تندیس رئیسعلی دلواری در بندر دلواری (استان بوشهر)

*موضع ایران در جنگ جهانی اول چه بود؟

دولت ایران در ابتدای جنگ جهانی اول بی‌طرفی کامل خود

را اعلام کرد اما انگلستان، روسیه و عثمانی این بی‌طرفی را نادیده گرفتند و نیروهای خود را وارد ایران کردند. پس از آن، برخی مناطق ایران صحنه نبرد نیروهای روسیه و انگلستان با قوای عثمانی شد.

در برخی از نواحی ایران مانند بوشهر، فارس و خوزستان، نیروهای مردمی از جمله عشایر غیور به مقابله با قوای اشغالگر انگلیسی برخاستند. از جمله دلیر مردان تنگستانی به فرماندهی رئیسعلی دلواری با ایتار جان خویش ضربه سنگینی به اشغالگران وارد آوردند.

جواب 6 فعالیت

جنگ جهانی اول موجب بی‌ثباتی و آشفتگی بیشتر اوضاع ایران شد. به دلیل حضور نیروهای اشغالگر و درگیری‌های نظامی، دولت مرکزی به نهایت ضعف رسید و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد. نافرمانی و سرپیچی از فرمان دولت مرکزی گسترش یافت و امنیت و آسایش مردم از بین رفت. در آن سال‌ها، ایرانیان دچار مصیبت‌های بزرگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری‌های واگیردار شدند و چند میلیون نفر جان خود را از دست دادند.

مردم ایران برای جنگی که خود نقشی در ایجاد آن نداشتند، بهای سنگینی پرداختند. یکی از عوامل مؤثر بر کشته شدن چند میلیون نفر ایرانی در این زمان، دخالت انگلیس در بازار ایران و ایجاد مانع برای تأمین آذوقه موردنیاز مردم و ایجاد قحطی بود.

فعالیت

۶- آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.